

Наталя ЦУМАРСЬВА,
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, соціології та педагогіки
Донецького державного університету внутрішніх справ

АННА ФРЕЙД І СТАНОВЛЕННЯ ДИТЯЧОГО ПСИХОАНАЛІЗУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ПОТЯСІНЬ

Актуальність звернення до наукової спадщини Анни Фрейд зумовлена необхідністю осмислення психологічних механізмів реагування дитини на екстремальні умови, зокрема війну, масові соціальні потрясіння та вимушене переміщення. Досвід ХХ століття, у якому формувався дитячий психоаналіз, демонструє тісний зв'язок між воєнними подіями та розвитком теорій дитячої психіки, що набуває особливого значення в сучасних умовах повномасштабної війни.

Анна Фрейд (1895–1982) вважається засновницею дитячого психоаналізу як окремого напрямку психологічної та психоаналітичної науки. На відміну від класичного психоаналізу Зигмунда Фрейда, орієнтованого переважно на роботу з дорослими пацієнтами, Анна Фрейд зосередила увагу на специфіці розвитку дитячого «Его», його захисних механізмах та адаптаційних можливостях у складних соціальних умовах [1].

Важливим аспектом спадщини Анни Фрейд є її наукова та соціальна позиція як жінки-дослідниці у переважно чоловічому академічному середовищі першої половини ХХ століття. Вона не лише відстояла автономність дитячого психоаналізу, а й заклала підвалини міждисциплінарного підходу, що поєднує психологію, педагогіку та соціальну роботу. Її діяльність демонструє приклад наукової відповідальності в умовах війни, коли теоретичні розробки безпосередньо пов'язані з практичною допомогою найбільш уразливим групам населення — дітям [5].

Формування її наукових поглядів відбувалося на тлі глибоких соціальних катаклізмів: Першої світової війни, міжвоєнної нестабільності, піднесення нацизму та Другої світової війни. Вимушена еміграція до Великої Британії у 1938 році стала не лише особистим випробуванням, а й важливим етапом професійного становлення дослідниці [2]. Саме у воєнний період Анна Фрейд отримала унікальну можливість безпосередньо спостерігати психологічні наслідки війни для дітей, які втратили батьків, дім, почуття безпеки та стабільності.

Особливе значення мають дослідження Анни Фрейд, проведені у співпраці з Дороті Берлінгем у Хемпстедських військових яслах, де перебували діти, евакуйовані під час бомбардувань Лондона. У цих роботах було показано, що для психічного благополуччя дитини вирішальним чинником є не сам факт війни, а розрив емоційних зв'язків із значущими дорослими. Це положення стало фундаментальним для подальшого розвитку теорії прив'язаності та сучасної дитячої психотерапії [3].

У 1947 році Анна Фрейд заснувала Хемпстедську клініку дитячої терапії, яка пізніше отримала назву Центр Анни Фрейд, яка стала не тільки одним із провідних осередків для лікування дітей, але й для підготовки психоаналітиків і проведення досліджень у сфері дитячого розвитку. Протягом понад шістдесяти років свого життя Анна Фрейд присвятила себе психоаналітичній практиці та науковій діяльності, однією з перших системно описала механізми психологічного захисту дитячого «Его», розглядаючи їх як адаптивні реакції на надмірний стрес і травматичні події. У контексті війни ці механізми — заперечення, регресія, ідентифікація з агресором — набувають особливого значення, оскільки дозволяють дитині тимчасово зберегти психічну рівновагу в умовах хронічної загрози [4].

Серед значущих наукових досягнень Анни Фрейд однією з найважливіших вважається розробка теорії захисних механізмів психіки. Коли підсвідомі потяги вступають у протиріччя з існуючими нормами та заборонами, людське "Я" шукає способи досягнення певного компромісу. Анна, як і її батько, приписувала свій успіх не особистим заслугам, а розвитку психоаналізу загалом. Протягом тривалого часу А. Фрейд досліджувала, як вихованці намагаються справлятися зі стресом, щоб надати ефективну психологічну підтримку, спрямовану на зниження почуття тривоги і провини та збереження емоційної рівноваги. У сучасних умовах воєнних дій це знання дозволяє дитячим психологам точніше розуміти поведінку постраждалих дітей, визначати адаптивні та дезадаптивні реакції, а також доступно пояснювати складну концепцію захисних механізмів за допомогою простих і зрозумілих прикладів.

Отже, наукова спадщина Анни Фрейд засвідчує, що воєнні та соціальні потрясіння можуть виступати не лише джерелом травматизації, а й потужним імпульсом для розвитку психологічної науки. Її ідеї залишаються надзвичайно актуальними для сучасної України, де проблема психологічної підтримки дітей, які переживають війну, потребує науково обґрунтованих і гуманістично орієнтованих підходів.

Список використаних джерел

1. Лазарев О. М., Тітов І. Г. Дитячий психоаналіз Анни Фрейд: історичний погляд і сучасні українські реалії. *Вісник Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені Академіка Степана Дем'янчука. Серія: Педагогіка та психологія*. С. 86-90.
2. Midgley N., Vrouva I. Anna Freud in the twenty-first century: revisiting child psychoanalysis. *Journal of Child Psychotherapy*. 2021. Vol. 47, № 2. P. 137–152.
3. Sagi-Schwartz A., van IJzendoorn M. H. Children in war: attachment, loss and resilience revisited. *Child Development Perspectives*. 2024. Vol. 18, № 1. P. 3–9.